

Introducció

Traducció i català estàndard

Joaquim Mallafre

Josep M. Mestres

Coordiadors de les II Jornades

Els estudis de traducció i interpretació han augmentat espectacularment en els darrers anys. Als Països Catalans, ofereixen llicenciatures en aquestes especialitats la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat Pompeu Fabra, la Universitat de Vic, la Universitat Jaume I i la Universitat d'Alacant. La Universitat de Perpinyà i la Universitat de les Illes Balears treballen també en aquest sentit. La Universitat Rovira i Virgili té assignatures de traductologia i organitza jornades, conferències i cursos que també se n'ocupen. La Universitat Ramon Llull i la Universitat Oberta de Catalunya tenen especialistes que enriqueixen el mateix camp amb les seves aportacions directes o indirectes. I la disciplina no és aliena a d'altres organismes polítics, administratius, culturals i tècnics.

És conegut el paper tradicionalment rellevant de la traducció sobre el model de llengua catalana. A l'edat mitjana, amb l'acció unificadora de la Cancelleria o de la «valenciana prosa», que afaïçonaren una llengua des del domini del llatí i l'experiència de la traducció dels clàssics. A partir de la Renaixença, i sobretot amb el Noucentisme, la idea que la traducció és una eina per a la creació d'un model és explícita i no costa trobar exemples que ho confirmen. Ja Maragall, el 1893, afirmava que «El treball de traducció, quan és fet amb calor artística, suggereix formes noves; fa descobrir riqueses de l'idioma desconegudes, li dóna tremp i flexibilitat, el dignifica per l'altura de lo traduït, i en gran part li supleix la falta d'una tradició literària pròpia i seguida». Podríem trobar declaracions en el mateix sentit en Montoliu, Ors o en l'«orgull patriòtic» amb què Riba saludava la traducció de Molière feta per Josep Carner, per recordar alguns noms. Les traduccions d'obres universals, la col·lecció «Bernat Metge», la Fundació Bíblica Catalana, van contribuir en gran mesura a forjar una «llengua literària» a la qual les circumstàncies polítiques van imposar aviat una llarga solució de continuïtat, que la va fer percebre com una mica llunyana quan va poder manifestar-se novament, en plena expansió de nous mitjans de comunicació, amb els quals no havia pogut evolucionar ni diversificar-se.

Avui en dia no ens limitem a la literatura quan parlem de traducció. No som sempre conscients de la seva influència sobre la comunicació contemporània i dels canvis que provoca en les llengües. Organismes diversos, catalans, europeus, internacionals, donen feina a un exèrcit de

traductors. Les traduccions afecten textos científics i tècnics, legals i administratius; el doblatge, la subtítolació, les notícies d'agència i la publicitat introdueixen mots, estructures i hàbits originats sovint en altres llengües; la traducció automàtica i la traducció assistida per ordinador en faciliten la tasca i, al mateix temps, condicionen alguns resultats lingüístics. No hi ha dubte que la traducció és un element que actua sobre la llengua estàndard, tant si es considera un model descriptiu com normatiu. La preparació dels traductors pot ajudar a fer que els dos models no siguin incompatibles.

La irrupció de l'oralitat en camps nous o reservats abans prioritàriament a la llengua escrita, i la complexitat i varietat dels mitjans de comunicació orals i escrits, ens obliguen a revisar el model tradicional, a aprofundir-hi, a completar-lo, a eixamplar-ne els límits perquè el català sigui la llengua «indefinidament apta» que propugnava la reforma fabriana. Els noms mateixos de llengua literària i llengua estàndard, apunten a una certa evolució del concepte, respecte a allò que ha de contemplar una llengua de referència, i les institucions normatives han de comptar amb totes les entitats productores de llengua, amb els nous nuclis d'ús, estudi i difusió. A la introducció de les actes de les primeres Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística s'hi recordava que la Secció Filològica i l'Institut «arran de l'aprovació a Catalunya de la Llei sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans (1991)» havien expressat el propòsit de promoure «una àmplia col·laboració de la societat per mitjà de les institucions, entitats i professionals que més intervenen en la identificació de les necessitats d'orientació normativa i en l'aprenentatge o la difusió de la varietat comuna o estàndard de la llengua [...] per tal de garantir conjuntament la plena disponibilitat dels criteris i recursos lingüístics necessaris perquè el català pugui ser usat en totes les funcions socials amb la màxima adequació, flexibilitat i qualitat». Es van dur a terme diverses iniciatives fins que, dins el mateix esperit, es van convocar les Jornades de 1999, a les actes de les quals es poden resseguir els diversos àmbits de la llengua que s'hi van tractar, els projectes que s'hi van apuntar i la petició de propostes per a jornades successives.

Amb l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) com a punt de trobada, la Secció Filològica va aferrar el contacte amb els diversos sectors que hi van participar. Una conseqüència altament positiva d'aquelles Jornades va ser la proposta del tema i dels apartats per a unes segones Jornades per part d'un grup de professors de la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), una iniciativa externa que l'IEC va acollir amb satisfacció. Es tractava precisament de parlar de traducció i llengua estàndard i les II Jornades es van organitzar, sota el patrocini de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, de la Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears i de la Fundació Caixa de Sabadell, en tres blocs: el primer sobre la traducció més tradicional, la literària, entesa en sentit ampli; el segon va tractar de les traduccions desconegudes, les que no es perceben immediatament com a traduccions, i el tercer apartat es va dedicar als ajuts tècnics a la traducció: la traducció automàtica i l'assistida per ordinador. La comissió organitzadora va ser integrada pels professors de la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la UAB, Carles Castellanos,

Joaquim Sala-Sanahuja i Joan Vilarnau, i pels membres de la Secció Filològica Joan A. Argenter, com a president, Isidor Marí i Jordi Sarsanedas, a més dels coordinadors de les Jornades.

Així doncs, els dies 29 i 30 de novembre de 2001 van tenir lloc a Barcelona, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, les II Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística, que foren presidides pel senyor Joan A. Argenter, president de la Secció Filològica, i coordinades pels senyors Joaquim Mallafrè, membre de la Secció Filològica, i Josep M. Mestres, cap de l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics del Servei de Relacions Exteriors de l'Institut d'Estudis Catalans (SEREIEC).

Vint-i-quatre ponents dels diferents àmbits professionals i territorials de la llengua catalana hi van participar i van contribuir a assolir-ne el principal objectiu, que era discutir sobre el paper de la traducció en la creació de models lingüístics: la influència d'editors i correctors a part dels traductors, la possible reducció estilística i la resposta del públic en diferents àmbits; no cal dir que el seu abast no es va reduir als àmbits institucionals dels organitzadors i es va demanar la participació d'altres professionals, en molts casos no tant com a especialistes en traducció sinó per les seves possibles aportacions en els camps dels mitjans de comunicació i de les noves tecnologies, en la mesura que afecten l'estandardització del català. L'interès de les Jornades no es va limitar a les aportacions bàsiques que es van fer des de les meses, sinó a la participació de tots els inscrits i els representants de les universitats dels Països Catalans amb facultats i programes especialitzats de traducció i interpretació, d'associacions d'escriptors i de traductors, de mitjans de comunicació i de noves tecnologies, que hi van ser convidats. Les intervencions del públic van ser recollides a les conclusions i van ajudar a perfilar suggeriments i propostes.

En aquestes II Jornades també es va fer el balanç, que reproduïm en l'apartat corresponent de les actes, de la primera etapa de funcionament del Fòrum d'Estandardització (FOREST), fruit d'una proposta sorgida a les Jornades anteriors.

Pel que fa a l'assistència, dos-cents vuitanta-nou professionals de la llengua van seguir les diferents ponències i debats, gairebé tots provinents d'arreu dels Països Catalans: el 79,9%, de Catalunya; un 10%, del País Valencià; un 5,9%, de les Illes Balears; un 1,4%, de la Catalunya Nord; un 0,3%, d'Andorra, i un 2,4%, d'altres orígens. Per la dedicació professional, els percentatges són els següents: lingüistes, lexicògrafs i filòlegs en general, 18,3%; assessors, correctors i planificadors lingüístics, 30,1%; traductors i intèrprets, 11,8%; professors universitaris i d'ensenyament mitjà, 17,0%; personal de les administracions, 9,3%; altres professionals, 4,5%; estudiants universitaris, 1,7%, i no ho especifiquen, 7,3%. El programa de les Jornades s'inicià amb les intervencions del president de la Secció Filològica, del president de la Fundació Caixa de Sabadell i dels directors generals de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears i de la Generalitat de Catalunya.

La Secció Filològica té ara l'oportunitat i la voluntat decidida d'estudiar les conclusions de les II Jornades, de vehicular-ne les noves propostes i d'acollir i impulsar les que puguin sorgir en el futur.